

[B] **KUIFJE BIJ DE HOOLIGANS IN MAATPAK.
DE BOEKEN VAN JORIS LUYENDIJK**

In *Dit kan niet waar zijn* schetst de Nederlandse journalist Joris Luyendijk (1971) een verontrustend beeld van de Londense City, zoals hij eerder de berichtgeving over het Midden-Oosten en uit Den Haag heeft gefileerd.

De titel geeft het al aan: *Dit kan niet waar zijn* is allesbehalve een vrolijk boek over de bankenwereld. Voor wie het weblog volgde dat Luyendijk van september 2011 tot eind 2013 bijhield voor *The Guardian* of de columns las die hij over zijn verblijf in The City schreef voor *NRC Handelsblad* en *De Standaard*, kan dat nauwelijks een verrassing zijn. Maar ondanks de min of meer voorspelbare conclusie schreef Luyendijk een meer dan lezenswaardig en relevant boek. Bovendien biedt hij niet alleen een oorspronkelijke inkijk in de wereld van topbankiers, hij doet dat ook op zo'n originele manier dat het ons evenzeer iets leert over de manier waarop in deze tijden aan journalistiek wordt gedaan.

Dit kan niet waar zijn is uiteraard niet het eerste boek over de financiële crisis die in 2008 de bancaire wereld trof, en de rest van de economie bijna ook de ondergang in sleurde. Zowel insiders als economen schreven eerder over bijvoorbeeld de Lehmann Brothers, de financiële instelling die door haar val het hele mondiale banksysteem aan het wankelen bracht. En tal van journalisten schreven boeken over de lokale gevolgen: alleen al de val van Fortis leverde in België en Nederland een viertal boeken op, stuk voor stuk geschreven door financiële journalisten. Daar zit meteen het nadeel van dat soort werken: ze zijn geschreven voor en door relatieve insiders, mensen met enige voorkennis van de financiële wereld. Die boeken focussen ook vaak op de reconstructie van hoe het is misgelopen in dat ene geval, zonder al te veel oog voor het grotere geheel, of voor de omstandigheden die leidden tot de mogelijkheid van een wereldwijde financiële bijna-catastrofe. Het zijn allemaal waardevolle bijdragen aan de discussie over de financiële crisis, maar ze graven niet naar de diepere, achterliggende oorzaken.

De aanpak van Luyendijk is anders. Tot hij aan zijn avontuur in de City begon, wist hij evenveel over

de financiële wereld als de modale kredietkaartgebruiker. Het was niet eens zijn eigen idee om die wereld in te duiken, maar dat van Alan Rusbridger, de toenmalige hoofdredacteur van *The Guardian*. Autoliefhebber Rusbridger had met interesse geluisterd naar een voordracht over een experiment bij NRC, waarvoor Luyendijk zonder enige voorkennis aan specialisten en insiders ging vragen of elektrische auto's wel een goed idee zijn. Zo stelde Luyendijk stapje voor stapje een leercurve samen over de ontwikkeling van een elektrische auto, samen met de meedenkende en mee vragen stellende lezer.

Toen Rusbridger aan Luyendijk voorstelde om naar Londen te verhuizen en er op dezelfde manier een blog bij te houden over The City, hoefde hij daar niet lang over na te denken. Luyendijk is niet alleen journalist, maar ook antropoloog. En voor langere tijd onderduiken in het dorp The City, met al zijn ongeschreven regels, taboes, jargon en hiërarchieën, deed de antropoloog in Luyendijk openbloeien.

Als een moderne Kuifje mengde Luyendijk zich onder de bankiers, en stukje voor stukje legde hij een erg ingewikkelde puzzel in elkaar. Dat daar ooit een boek van moest komen, stond haast in de sterren geschreven. Bij een minder goede verteller had zo'n boek makkelijk een saaie lezing kunnen worden: ja, de wereld stond even aan de rand van de afgrond in 2008, dit en dat waren de oorzaken, bankiers belden onthutst naar huis om geld, voedsel en kinderen in veiligheid te brengen, en neen, sindsdien is er ten gronde bitter weinig veranderd aan het systeem. Dus ja, het kan zomaar nog eens gebeuren. Einde verhaal, onrustwekkende conclusie.

Toch slaagt Luyendijk erin tweehonderd pagina's lang de spanning intact te houden, waarbij je als lezer inderdaad af en toe denkt: laat dit alstublieft niet waar zijn. Dat lukt zo goed omdat Luyendijk de lezer bij de hand neemt en langzaam meetrekt in zijn ontdekkingstocht door de jungle van de financiële wereld. Anders dan veel journalisten, die vaak schrik hebben om als dom bestempeld te worden, schuwt hij de eenvoudige vragen niet. Maar die vormen dan wel de basis voor een verder verhaal. Af en toe sneuvelt er zo een taboe (de hebzucht van bankiers als eenvoudige verklaring voor de crisis) en gaandeweg het boek worden de vragen ook bijgesteld. Zoals dat hoort bij een leercurve.

Luyendijk beschrijft zijn eigen leerproces zonder belerend te zijn, waardoor je als lezer een inzicht krijgt in het doolhof van de financiële wereld, zonder je eerst door een boek “economie voor dummy’s” te moeten worstelen. Zo kom je al snel te weten dat de vraag wie verantwoordelijk is voor de crisis, eigenlijk verkeerd is. Ze wordt door de meeste gesprekspartners ook op gelach onthaald, want de grote meerderheid van de tienduizenden werknemers in de City had rechtstreeks niets te maken met de crisis.

Dat lijkt op het eerste gezicht een geruststelling, en zo brengt Luyendijk het ook. Tot bij hem het kwartje valt en hij beseft hoe beangstigend en alarmerend dit eigenlijk is: de overgrote meerderheid van een sector beseft niet eens dat de producten waarmee wordt gehandeld zo gevaarlijk zijn dat ze, wanneer het fout loopt zoals op die ene dag in 2008, het leven zelf tot stilstand kunnen brengen.

En zo valt de lezer die de leercurve van Luyendijk volgt van de ene verbijsterende verrassing in de andere, terwijl een stoet (steevast anonieme) bankiers getuigt over hoe ze zichzelf zien als roofdieren; hoe over de City een *code of silence* en bijbehorende angst regeert die doet denken aan de Italiaanse maffia; hoe topbankiers zelf niet weten welke producten ze verkopen en wat de mogelijke implicaties daarvan zijn; en hoe zakenbankiers hun klanten bestempelen als *muppets*, Londens slang voor idioten of sukkel. Het is een amorele wereld, waarin wordt geflirt met de grenzen van de legaliteit. Een sector die meedogenloos is gefocust op steeds meer winst, en op het naaien van de klant, zoals een manager het beschrijft. Wie vraagt naar het maatschappelijke nut van een nieuw financieel product, wordt er bestempeld als socialist – en dat is in die wereld van hooligans in maatpak geen compliment.

De manier waarop Luyendijk bericht, is die van een buitenstaander die langzaam maar zeker een wereld herkent, maar toch een zekere afstand bewaart en nooit tot de incrowd gaat behoren. Zo behoudt hij de nodige onafhankelijkheid om soms simpele, maar wel juiste en vervelende vragen te stellen. Nieuwsgierigheid is genoeg, citeert Luyendijk een van zijn leermeesters in de opdracht van het boek.

Zo ging het destijds ook in *Het zijn net mensen*, zijn succesboek uit 2006 over zijn periode als

correspondent in Caïro, Beiroet en Oost-Jeruzalem, waar hij zowel de gebruiken in het Midden-Oosten als die van de westerse correspondenten ter plekke analyseerde, en zijn eigen handel en wandel voortdurend ter discussie stelde. En zo ging het ook in *Je hebt het niet van mij, maar...*, zijn verslag van de zeden en gewoonten in politiek Den Haag, waarvoor hij in 2010 een maand als “rapporteur” naar binnen gluurde door de sleutelgaten van het Binnenhof en Nieuwspoor, de sociëteit waar Haagse journalisten, lobbyisten en politici elkaar ontmoeten. Luyendijk doet dat met een jongensachtige onbevangenheid die op de zenuwen zou kunnen werken als het niet zulke spraakmakende resultaten opleverde.

Het resultaat is telkens inzichtelijk, en het levert de nodige discussie op. Luyendijks stelling uit *Het zijn net mensen*, dat er in de dictaturen van het Midden-Oosten nauwelijks aan journalistiek kan worden gedaan, vonden veel van zijn collega’s overtrokken. Het bewijs daarvoor lezen ze in het boek zelf, en in de achtergrondverhalen die hij indertijd schreef voor eerst *de Volkskrant* en later *NRC Handelsblad*.

Het was het begin van een in Nederland diepgaande discussie over hoe journalistiek soms te vaak de waan van de dag achterna holt, en stereotiepe beelden bevestigt door juist altijd te focussen op het ongewone, de uitzondering, en nooit eens op het alledaagse, het gewone. De manier waarop Luyendijk een pleidooi houdt om meer aandacht te schenken aan de normaliteit, wordt bijvoorbeeld weerspiegeld in de aanpak van het onlinemedium De Correspondent. Stichter en hoofdredacteur Rob Wijnberg heeft goed naar Luyendijk geluisterd, en probeert zijn adviezen iedere dag om te zetten in de praktijk.

Luyendijk mag dan anders te werk gaan dan de doorsneejournalist, hij heeft als volleerd journalist wel oog voor het veelzeggende detail. Zo is er het hoofd marketing dat in *Dit kan niet waar zijn* blozend erkent dat ze niet durft te zeggen hoeveel ze jaarlijks verdient. Maar ze wil het wel op een servetje noteren: 110.000 pond (zo’n 150.000 euro), niet eens exuberant veel in vergelijking met enkele van haar topcollega’s, maar toch genoeg om er een beetje beschaamd over te zijn.

Het zijn dat soort details die van *Dit kan niet waar zijn* een bijzonder vlotte leeservaring maken,

ondanks de benauwende conclusies. Dat veel Nederlanders en Vlamingen even nieuwsgierig zijn naar de financiële wereld als Luyendijk zelf, mag blijken uit de verkoopcijfers. De eerste weken ging deze thriller even vlot over de toonbanken als de boeken van Harry Potter.

DIRK VANDENBERGHE

JORIS LUYENDIJK, *Dit kan niet waar zijn*, AtlasContact, Amsterdam/Antwerpen, 2015, 208 p; *Je hebt het niet van mij, maar...*, Podium, Amsterdam, 2010, 112 p; *Het zijn net mensen*, Podium, Amsterdam, 2006, 220 p.
